

SAHİP ATA ARAŞTIRMASI BULUNTULARI

Ömer YÜRÜKOĞLU

— Sahip Ata Külliyesi Selçuklular devrinin güzide eserlerinden olup halen türbe, hanikâh ve değişikliğe uğramış biraz da küçülmüş olan camisi ile kompleks halindedir.¹ Buraya Lârende Mescidi de denir. (Fotoğraf 1)

— Camiin etrafı bir duvarla çevrilererek giriş portaline her iki yanında bağlanmış böylece camiin Doğu, Batı, Kuzey ve Güney-batısında bahçe meydana getirilmiştir. Hafriyattan önce bahçede 16 ağaç, bir üzüm asması, uzun zamandır ekilmekte olan etrafı çitle çevrili sebze bahçesi bulunmakta idi. Ayrıca, bahçede küçük köşeli bir havuz etrafında sekiz musluklu arklı çeşme grubu ile bir de çok derin kuyu bulunmaktadır.

Araştırma 500 m² yi bulan bu bahçe içerisinde aşağı yukarı 180 m² kapsayan uzunlamasına, (U) şeklinde yapıldı. 4-20 Eylül 1974 tarihleri arasında çalışıldı. (Plâna bakınız.) Aynı sahada daha önceleri İlahiyat Fakültesi'nden Profesör Dr. Halûk Karamağaralı uzunlamasını sondajlar şeklinde çalışmış eski temellerin bir kısmını tesbit edip plânını pafta üzerine çıkarmış idi. Bu paftanın elinizde bir fotokopisi olduğu için araştırmayı sayıları azalıp çoğalan ortalama sekiz işçi ile çok hızlı bir şekilde yürüttük (Fotoğraf 2)

— Küçük büyüklü yüzlerce eski eser ve parçaları ele geçti. Yağdanlık parçaları, kendliler, testi, cam bilezik parçaları, fildişi saç tokası, saç ayakları, seramik parçaları, kâse parçaları, paralar, yüzlerce çanak çömlek parçaları,

gülleler mezar ve kabartmalı mezar taşları vs. (Fotoğraf 3)

Şimdi önemli küçük buluntuları gözden geçirelim :

Bu buluntular arasında essiz örnekler mevcuttur. Örneğin, fildişi saç tokası bulunduğu anda bile parlaklığını, figür hatlarını muhafaza etmekte idi. Uzunluğu 8 cm. en kalın yeri 1,5 cm. halen teşhirde fildişi bir eser yoktur.

Geniş gövdeli ilâç veya yağdanlık şişeleri :

Bu toprak şişe parçalarından bolca ele geçmiş olup motifli, motifsiz, kabartmalı örnekler mevcuttur. Kabartma motifli olanların halen Selçuk devri benzerleri arasında mütesna bir yeri olacağından hiç şüphe yoktur. En zengin Selçuk eserlerinin bulunduğu Karatay ve Koyunoğlu Müzelerinde bile bu buluntuların kabartma benzerlerinden sadece 5 adet mevcut. Halbuki biz 12 değişik motif bezemeli örnekler ele geçirmiş bulunuyoruz. Bilhassa bunlardan bir tanesi çinilidir. Karatay Müzesi'nde de daha küçük ve fakat tam olarak ele geçmiş ünik bir parçaya teşhirde zenginlik kazandıracaktır. (Fotoğraf 4)

Kandiller :

Dört kandil bulunmuştur. Bunlardan ikisi üzerinde çini mevcut fakat çinileri tutmadığı için diğer çinisiz iki tane kandil ile birlikte çöplüğe atıldığını

1) Doç. Dr. Şerare Yetkin, Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi İstanbul 1972, Sahife 73-82

tahmin ediyoruz. Bu kandillerden biri başka yerde üçü de bir testi ile birlikte çöplükte yan yana bulunmuştur.

Çok iri emzikli olan bu kandiller aynı kalıptan çıkmadır. (Fotoğraf 5)

Bilezik Parçaları :

Ham maddesi camdır. Rekli, renksiz, boyalı olanlardan vardır. Bilezik parçalarının hiç biri tam olarak ele geçmemiş bulunduğu yerde ve yakınlarında da kırık diğer izlere rastlanamamıştır.

Lüleler :

Sağlam olarak ele geçeni olmamıştır. Kırmızı renkli olanının sadece ağzı kırıktır. Boz topraktan olanın da borusu kırıktır. Üzerlerine kabartma ve çizilerek çok güzel motifler, şeritler işlenmiştir.

Kâse Kırıkları :

İki adet yeşil ve yeşil tonunda yarım kâse parçası ile emziği, kulpu ve kaidesi kırık kısmen sağlam kap ile üzeri eşsiz renk ve motif dolu kâse parçaları vardır. Hakim renkler patlıcan moru, kırmızı ve krem rengidir.

Ayrıca daha yüzlerce kâse kırıkları bulunmuş olup hiç bir tasnife tabi tutulmamıştır. Tek renk olarak çizme, skrafiato, lüster, sır altı, sır üstü basit motifler vardır.

Üç Ayak (saç ayağı) Örnekler :

Bunlardan yüze yakın kırık ve 15 kadar da kısmen sağlam örnekler ele geçti. Ayaklar merkezden 2 ilâ 5 cm uzunlukta olup 075 ilâ 2 cm genişliktedir. Yere temas eden ayaklar üç kısımlarda olup çinilidir. Umumiyetle tek, bazılarında iki renk vardır. Bu üç ayaklarında ikinci bir çeşidi ise üstü diğerleri gibi düz, yere temas eden kısım ise merkezden ayağın bitimine kadar bıçak ağzı gibi keskindir. Her iki çeşit üç ayakta aynı gâye için kullanıldığı üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır. Kullanıl-

dığı yerlerin ise a — Kalıptan çıkan eşyaları üzerine koyup kurutmada b — Boyanacak seramiklerin yerle temasını engelleyerek boyamada kolaylık için, c — Fırınlanan seramiklerin fırının tabanına yapışmaması için seramiklerin altına koymada.

Bu üç hususu üç ayakların üzerindeki izlerden teşhis etmekteyiz. (Fotoğraf 6)

Buluntular arasında son derece zarif ince cidarlı, kulplu, geniş karınlı, geniş ağızlı, geniş ve düz kaideli, çini-siz bir testi vardır. Yukarıda bahsi geçen dört kandilden üçü ile birlikte ele geçmiştir. Ağız kısmı çok az kırıktır.

Bakır Sikkeler :

Umumiyetle Camiin Doğu kısmında bir kaçı da Kuzeyde ve Batıda ele geçmiştir. Daha araştırmanın başında kazının ehemmiyeti ortaya çıktığı için sikkelerin temizlenmesi tam olarak yapılamadı. Sadece bir tanesi örnek mahiyette tuz asidi ile tam olarak temizlenince Selçuk devri parası olduğu anlaşıldı. Bahçede bulunanlar sebze kökleri ağaç kökleri ve sulamalar dolayısıyla çok kalın bir pas bağlamış, sikkelerin üzerinde yer yer erimiş bakır noktaları meydana gelmiştir. Toplam 41 adet sikkenin 40 tanesinde paslarından limon ve tuzruhu ile temizlenip parafinle cilâlanıp hava ile irtibatı kesildikten sonra yazıları kısmen belli olmuştur. Sikkelerin hiç bir muntazam kalınlıkta ve genişlikte değil; baskıları ise çoğunlukla kenarlara isabet etmiş, sikkenin tamamını kapsayan baskı bir iki adettir.

Duvar ve Minare Çinileri ile Mozaik

Çiniler :

Araştırmanın her yerinde tek veya ikili, üçlü duvar ve minare çinileri ile mozaik çini parçaları ele geçmiştir. Bunların bir yüzü sırlı olup 1 cm. den 10 cm. ye kadar uzunlukta, 1,5 ile 5 cm genişlikte 1,5 cm kalınlıktadır. Sır dı-

şında kalınlığı temin eden hamur kireç ve kumdur." Daha başka malzeme ve terkiplerde olabilmektedir. Renkleri umumiyetle patlıcan moru, gök mavisi, ve siyahtır.

Küçük ebatta olanlar mozaik çini olarak desenler hazırlanması için alçılarla yapıştırılıp istenilen görünüşler elde ediliyor. Minare veya duvarlara tespit ediliyor. İri olanlar ise bir yapıstırıcı ile istenilen yere tesbit edilir.

Duvar çinisi buluntuları arasında üç ünik parça daha vardır. Bunlardan biri Kubadabat ve Alaaddin Camii çinileri kadar güzel, figürlü, çok renkli, ve sıraltı tekniğindedir. Diğer ikisi de ajur tekniğinde siyah renkli bordür parçalarıdır.

Çinili ve Çinisiz Pişmiş Toprak Çubuklar :

Üzerleri kabartma çinili üç renkli kalın çubuklar ile çinisiz pişmiş toprak çubuklardan 15 kadar tam ve kırık parçalar ele geçmiştir. Çoğunluğu batı sondajlarında küllük ve çöplük yakınlarında bazı çanak, çömlek kırıkları ile yan yana idi. Bu çubukların çini fırınlarında testi veya kulplu seramikleri asmak için askılık olarak kullanıldığını tahmin ediyoruz.

Kırık Parçalar :

Bine yakın sarı, yeşil, mor ve bu renklerin değişik tonlarında parçalar ile toprağın kendi renginde kırmızı veya boz seramik parçalar ve ensize, beyaz astarlı olup henüz fırınlanmamış parçalar bulunmuştur. Bunlar iri veya küçük kâse, tabak, kandil, testi v.s. parçalarıdır. Buldukları anda tamamlanıp tamamlanamaması hususunda gayret edilmiş ise de bu kırıkların birleştirilmesine imkân olmamıştır. Kırılan yerleri kontrol edildiğinde kırıkların yeni olmayıp daha başlangıcında toprağa bu şekilde atılmış olduğu ortaya çıkmaktadır. (Fotoğraf 7)

Gülleler :

Camiin Doğu ve Batı tarafındaki araştırma sırasında zaman zaman curuflara tesadüf ediyor bunları çini boyası curufları zannediyorduk. Doğu yanındaki sondajlar derinleşince yuvarlak demirlere tesadüf ettik. Her birini yerinden oynatmadan tehlikesi olup olmayacağını araştırdık. Cami imamı daha öncede bu güllerden bulunduğunu söylemesi üzerine sökülmesine başlandı. 5 ile 30 cm. çaplarında 0.500 ile 35 kg. ağırlıklarında içi boş ağız delik ve bu beliğin her iki yanın kupları vardır. Mancılıkta kullanılan güller olduğu daha ilk bakışta belli olmaktadır. (Fotoğraf 8)

Sonuç :

Aralıksız 20 gün süre araştırma Ramazan ayının yaklaşması ile işçi sıkıntısına düşebileceğimiz düşünülerek çok hızlı bir şekilde yürütüldü. Büyük bir tesadüf eseri tek bir esere dahi kazma, kürek isabet etmedi. Hepsisi de insutu vaziyette tahribatsız olarak ele geçirildi.

Araştırma yapılan yerlerde toprak görünüşü iki farklı husus arz ediyor. Birincisi, zeminden 70 ila 100 cm. ye kadar dolgu toprak olarak başka yerden getirilmiş olduğu, toprağın taşlı, kumlu, kırık gelişi güzel parçaların olmasından anlaşılıyor. İkinci hususta, temel için açılan çukurdan çıkan toprağın bir kısmının tekrar temelin etrafına doldurulduğu bu dolgunun da önce belirttiğimiz karışık topraktan sonra 70 - 100 cm den 350 cm.'e kadar indiğini gördük. Yaptığımız üç ayrı sondajda bu fikrimizi kuvvetlendirdi. Bazen temelin etrafı doldurulurken toprağın iyi sıkıştırılmamasından dolayı meydana gelmiş boşluklara tesadüf ettik. İlk anda mezar olabileceğini düşündük.

Camiin Doğusunda bir mezar ve iki de kabartmalı mezar taşı bulduk. Mezar zeminden 3 m. aşağıda idi. Kaba

taşlarla örülmüş kapak taşları ile örtülü Doğu-Batı istikametinde basit bir Selçuk mezarına benziyordu. Mezarda tah-ta izleri ve iskelet vardı. (Fotoğraf 9)

Mezar taşları ise 60 x 125 cm. ebadında 8 - 10 cm kalınlıkta sille taşı denilen taştan yapılmış. (Bu taşlara Ankara taşı da denir. Aslı Andezit nevindedir.)

Mezar taşları ile ilgili olduğu anlaşılan üç düz kapak taşı da kireç ile kabartmalı mezar taşlarına yapışık idi. Kabartmalarda ise şematik insan figürleri, iri çiçek rozeti, şamdan, alem ve kutsal bir yer tasvir ediliyordu. (Fotoğraf 10 - 11)

Mezar taşlarının bir metre ilerisinde 18 X 18 ebadında 3 cm kalınlığında pişmiş toprak kırmızı karolar bulunuyordu. Muntazam bir şekilde örülmüş döşeme intibai veriyordu. 5° lik bir eğimle oluşu ve karoların az oluşuna bir manâ verilemedi.

Seramik buluntuların bol, parça parça, çinli, çinisiz, bazılarının pişmiş, bazılarının kurutulmuş oluşu iki üç metre uzunluğunda çöplük ve küllüğün oluşu karşısında kendi kendimize bazı soruları sormaya mecbur oluyoruz.

1 — Burada bir seramik veya çini fırını mı vardı?

2 — Sahibi Ata çinileri bina yakınında bir yerde mi yapıldı?

3 — Umumiyetle seramik atelyeleri ve fırınlarında kullanılan üç ayak (Saç ayağı) lar ne maksatla buralara serpilmiş.

Bu ve daha bir çok sorular hafriyatın daha da genişletildiği zaman cevap

bulacağına inanıyorum; kesin karar vermek için vakit henüz erken. Şimdilik buluntular Selçuk eserlerinin zenginleşmesine yardımcı olmuştur. Bu zenginliği de o zamanın çöplüğüne borçluyuz. Bana göre bu çöplüğün bulunması define bulunmasından daha iyidir. (Fotoğraf 12 - 13)

Buluntular arasındaki bir saç tokası da aklımıza bazı sorular getirmekte. Acaba türbeyi ziyaret sırasında tesadüfen mi düşmüştü. Yoksa adak eşyası olarak konulupta sonraları türbe yakınına mı düşmüştür?

Ele geçen seramik ve diğer buluntuların yanında veya yakınında üzeri yazılı paraların bulunması da büyük bir şanstır. Eserlerin hepsinin Selçuklulara ait olması şeklinde bir iddia ileri süremiyoruz. İlerde eserler üzerinde yapılacak çalışmalar sırasında paraların tarihlenmeye çok yardımı olacaktır. ve nihai karar o zaman verilecektir.

Araştırma sırasında dört ağaç söküldü. Beş ağaçta kökleri zedelenmek ve koparılmak sureti ile daha fazla kök salması önlenip kurumaya terk edildi. Sebze bahçesi içinde de ekim yapılması için imam, müezzin ve cami bekçisi tembihlendi.

Buluntular da Konya Arkeoloji ve Karatay Müzeleri asistanlarına bir tutanakla teslim edildi.

Araştırma boyunca ilgilerini esirgemeyen Arkeoloji ve Karatay müzeleri görevlilerine ve makalenin yazılması sırasında yardımlarını gördüğüm. Dr. Zafer Bayburtluoğlu, Filiz Oğuz'a teşekkür ederim.

Resim : 1 — Sahip Ata Camii giriş portalinden

Resim : 2 — Araştırılan yerlerden bir yarma ve bir görünüş

Resim : 3 — Küçük buluntular

Resim : 6 — Üç ayaklar (saç ayağı)

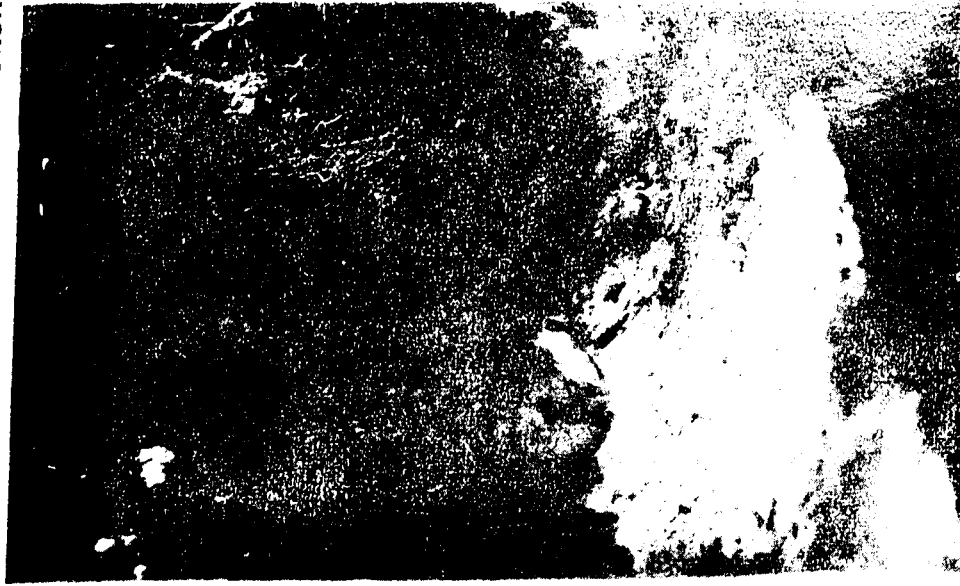
Resim : 7 — Kırık oldukları için atılan yüzlerce seramik parçası ve pişmiş optak çubuklar

Resim : 4 — Geniş gövdeli ilâç veya yağdanlık parçalarından motifler

Resim : 5 — Kandillerden üçünün görünüşü

Resim : 12 - 13 — Külüük ve çöpiüğün toprak katları arasından görünüşü

Resim : 10 - 11 — Kabartmalı mezar taşları

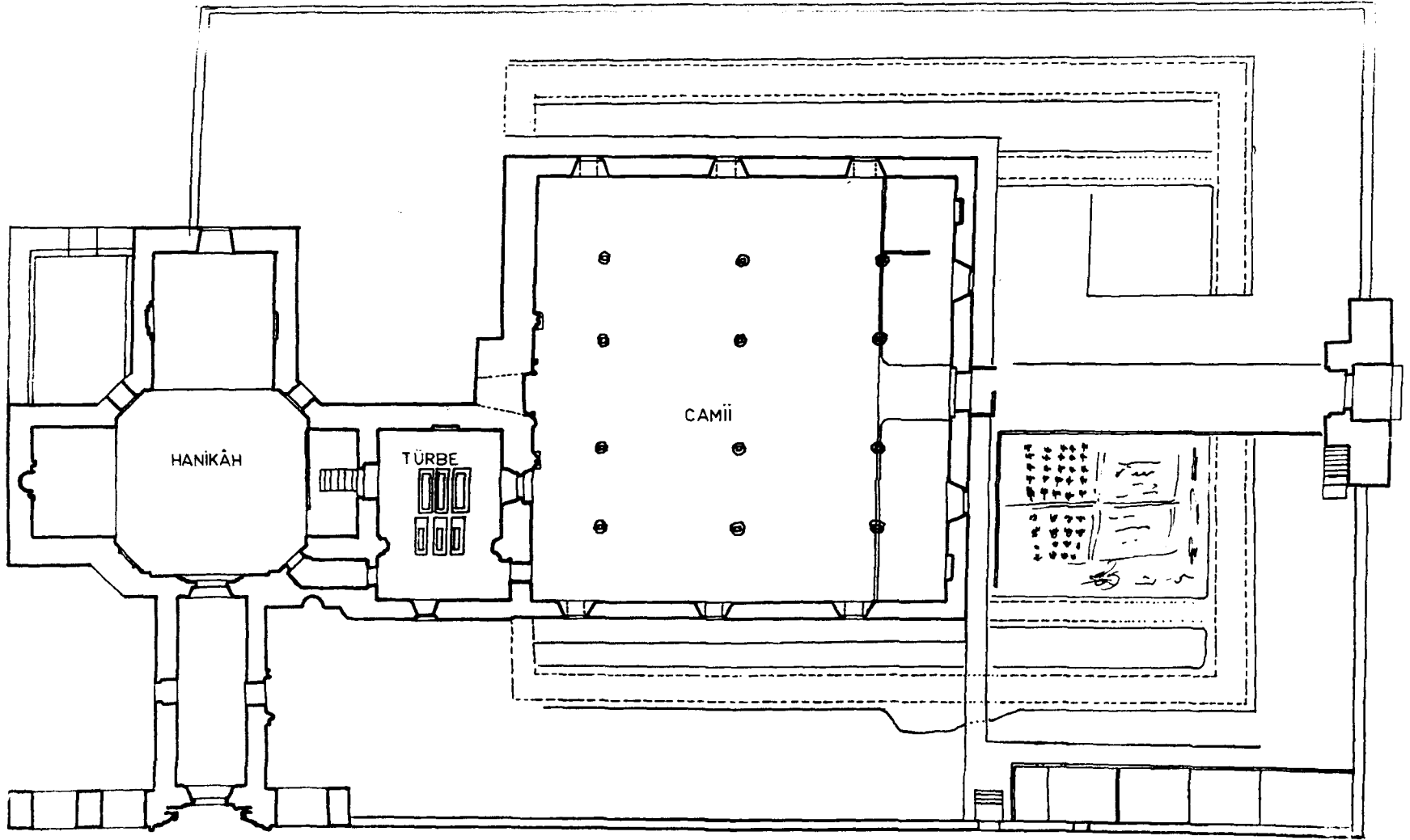

Resim : 8 — Güllelerin topluca görünüşü

Resim 9 — Üç metre derinlikte bulunan mezarın görünüşü

PLÂN 1/200 ÖLÇEK

Şekil : 1 — Mahmut Akok'un Sahip Ata külliyesine alt röfve projesinden 1/2 oranında küçültülerek çizilmiş, araştırma sahasımızda taranmak suretiyle gösterilmiştir